

In ons leven is het minder eenvoudig

De wederkomst van het onderwaterscherf

Marc van Oostendorp

19 januari 2004

Wie na 1980 geboren is, of voor 1940, kent het woord waarschijnlijk niet eens, maar bij veel mensen die tien jaar geleden ook al een computer gebruikten zorgt het voor een dromerige blik: ach ja, het *onderwaterscherf*!

Tot een jaar of twaalf geleden gebruikte elke computergebruiker in Nederland hetzelfde tekstverwerkingsprogramma – op elk bureau zag je WordPerfect staan. Twee versies hebben vooral een grote verspreiding gehad: versie 4.2 en versie 5.1. Toen besloot Microsoft dat het genoeg was: met een enorme commerciële overmacht zorgde het ervoor dat binnen een paar jaar iedereen op cursus moest om de oude commando's af te leren en in plaats daarvan te leren hoe het moest in Microsoft Word. De eerste versies van dat programma konden ook nog makkelijk WP-bestanden lezen en zelfs schrijven, zodat je nog wel kon samenwerken met de domoor die bij de concurrent bleef tiepen. Na een tijdje was dat ook afgelopen: inmiddels weet niemand beter dan dat de woorden 'tekstverwerker' en 'Word' synoniem zijn.

Het onderwaterscherf is daarbij geheel verdwenen, want hoewel Word in veel opzichten duidelijk een kopie was van WP, en in sommige opzichten ook een verbetering, zag Microsoft geen emplot voor dit snuffje. In WP kon je je scherm in twee verdelen: boven zag je de tekst min of meer zoals hij er opgemaakt uit zou komen te zien, en onderin zag je alle codes die het programma had ingevoegd. Had je bijvoorbeeld het woord *man* cursief gemaakt, dan zag je onderin het scherm zoiets als [cursief]man[einde cursief]. Veel mensen die intensief tekstverwerkten, keken vaak naar dat onderwaterscherf, bijvoorbeeld om te zien of er geen 'vuile' opmaak in de tekst kwam te staan – opmaak die niets deed, zoals in de zin de man [cursief][einde cursief] kijkt verbaasd. Je had een rustig, kaal computerscherf zonder toeters en bellen waarop je precies kon zien wat je aan het doen was.

Wat je ook verder van Word-bestanden kunt zeggen, ze zijn in ieder geval ongenaakbaar. Je ziet op je scherm vrij nauwkeurig hoe de pagina eruit komt te zien, maar rustig is dat scherm geenszins, en welke opdrachten je allemaal hebt gebruikt om die pagina er zo uit te laten zien, kun je nooit meer achterhalen. Een tijdje geleden vertelde de columnist Hans Ree op de radio dat hij om die redenen zijn WP 5.1 voor DOS altijd trouw is gebleven, hoeveel problemen dat hem in de loop van de tijd ook had bezorgd bij het inleveren van zijn stuk-

jes. Hij vertelde trouwens ook dat de schrijver Tim Krabbé ook bij zijn oude tekstverwerker was gebleven, maar om een andere reden; hij had ooit zoveel tijd gestoken in het bedenken van allerlei macro's om het schrijven sneller te maken, dat hij die macro's nog zeker enkele tientallen jaren moest gebruiken wilden ze hem inderdaad een netto tijdwinst opleveren.

Op internet zijn wel meer lofzangen te vinden op het onderwaterscherf. Wie nog terugverlangt doet dat meestal vanwege dat scherm. Er zijn zelfs filosofische beschouwingen aan gewijd:

In onze tekstverwerker drukken we op F11 om de toegevoegde codes zichtbaar te maken. Daarmee krijgen we de opmaakproblemen duidelijk. Maar in ons leven is het minder eenvoudig, alleen al omdat er verschillende lagen zijn in het onderwaterscherf. (<http://users.ncrvnet.nl/gjhardeman/onderwat.htm>)

In de tijd dat iedereen naar Word overstapte, stapte ik over naar het tekstverwerkingsysteem $\text{\LaTeX}$ (spreek uit: laa-tech), omdat iemand me ervan had overtuigd dat je daar veel gemakkelijker fonetische tekens in kon afdrukken, dat je daar volkomen automatisch bibliografieën in kon maken, en dat je er automatisch voorbeelden in kon laten nummeren. En dat het hele systeem werkte volgens het principe van het onderwaterscherf: je kon de hele tijd precies zien welke codes je invoegde, je kon die codes ook naar hartelust veranderen, enzovoort. Nou, dat wilde ik ook wel, en zo schreef ik mijn proefschrift in $\text{\LaTeX}$.

Aan de voordelen van dat systeem zaten ook wel grote nadelen. Het grootste was misschien wel dat ik helemaal geen 'bovenwaterscherf' had. Ik kon wel alle codes intikken, maar mijn computer thuis was niet krachtig genoeg om die codes vervolgens te vertalen naar een opgemaakt programma. Om te zien hoe de pagina eruit zag, moest ik de tekst op een floppy zetten, deze meenemen naar de universiteit, daar de tekst overzetten op een van de 'werkstations', daar een paar programma's aanroepen, en dan kreeg ik een opgemaakt bestand. Hoe dat eruit zag kon ik eigenlijk alleen maar zien door het naar de printer te sturen.

Die complexiteit was een reden om $\text{\LaTeX}$ aan de wilgen te hangen nadat ik mijn proefschrift had afgemaakt. Een andere reden was dat uitgevers vaak geen raad wisten met de bestanden die ik had gemaakt. En zo raakte ik alsnog in gevecht met Word, de onzichtbare codes die dat programma voortbracht, en het onvoorspelbare gedrag dat daar het gevolg van was (tabellen die om onverklaarbare redenen ineens oneindig lang werden; teksten die je net binnen de door de redactie gestelde limiet van twaalf pagina's had gebracht, en die ineens dertien pagina's lang werden als je een zin *weghaalde*, enz.) En nog een reden was, dat ik op het Meertens Instituut kwam te werken, en daar hadden ze alleen Apple Macintosh, en de $\text{\LaTeX}$ -programma's voor dat systeem bevielen me niet. (Word kreeg overigens in de laatste versies ook een soort van onderwaterscherf, maar voor de ware liefhebber was dat toch niet wat je wilde: veel van de codes bleven onbegrijpelijk, en sommige codes worden waarschijnlijk ook helemaal niet getoond.)

Sinds een paar jaar is het systeem van Apple echter helemaal veranderd, en sinds een paar maanden heb ik een laptop waar dat nieuwe systeem opzit. En dat nieuwe systeem, daar zit onder de motorkap precies dezelfde techniek die de computers op de universiteit vroeger hadden (Unix, voor wie dat wat zegt).

En zo heb ik ineens weer een onderwaterscherf. Omdat de techniek in de tussentijd vooruitgegaan is, kunnen $\LaTeX$ -bestanden automatisch worden omgezet in pdf-bestanden, een formaat dat je makkelijk op je scherm kunt bekijken, en dat bovendien kan worden uitgewisseld met andere computers via het Internet. Die omzetting naar pdf gaat zo razendsnel dat ik op mijn beeldscherm twee vensters naast elkaar heb: één met het onderwaterscherf, waarin ik werk, en één met het bovenwaterscherf — het resulterende pdf-bestand. Er zijn ook programma's die het mogelijk maken om een pagina te vertalen naar opmaak voor het web, en zelfs van en naar Word-bestanden. $\LaTeX$ is gratis (en bestaat tegenwoordig overigens ook in mooie versies voor Windows-computers). Je moet er wel een paar codes voor leren, maar heel ingewikkeld zijn die niet. Mij pakken ze mijn onderwaterscherf niet meer af.

Marc van Oostendorp, <http://www.vanoostendorp.nl/>

Om de helderheid van $\LaTeX$ -onderwaterbestanden te demonstreren, zijn hier een (becommentarieerde) $\LaTeX$ -versie en het resulterende pdf-bestand te vinden:

- $\LaTeX$ -versie
- pdf-versie